

سخن سحر

دومانی

چند ملاحظه در مورد تدریس زبان فارسی به فارسی آموزان اوکراینی و تألیف کتابهای زبان فارسی برای خارجیان

اولنا مازه پوا*

زبان فارسی متعلق به یکی از نمدنهای بسیار کهن بشری - تمدن ایرانی - و در بردارنده ارزشهای علمی و فرهنگی و معنوی سرشار از دانشهای مختلف دوره‌های طولانی این تمدن بزرگ می‌باشد. این زبان هر چند که دارای قدمت طولانی است، در حال حاضر به عنوان یکی از زبانهای زنده و پویا و دارای ادبیات غنی و قدرتمند و مملو از حکمت و معنویت بشری تلقی می‌شود و میلیونها نفر بدان تکلم می‌کنند. خوب معلوم است که در گذشته به وسیله این زبان بسیاری از دانشهای بشری به مردم دنیا انتقال یافته و اکنون نیز از اهمیت آن کاسته نشده است؛ به همین دلیل آموختن این زبان به معنای پیوستن به گستره وسیعی از علم و معرفت بشری می‌باشد و هدف از این گزارش بررسی برخی مشکلات تدریس زبان فارسی به فارسی آموزان اوکراینی از دید یک معلم اوکراینی با سابقه ۱۰ سال تدریس است.

* خانم اولنا مازه پوا استاد زبان فارسی دانشگاه ملی شفچنکو شهرکی یف اوکراین است که سخنرانی خود را در اولین سمینار «تعامل ادبی ایران و جهان» در اردیبهشت ۸۲ در تهران ارائه کردند.

در مقالات بعضی از محققان ایرانی آمده است که زبان فارسی برای زبان آموزان خارجی ممکن است یکی از دو نقش عمده را داشته باشد: نقش زبان دوم و نقش زبان خارجی. نقش زبان فارسی به عنوان زبان دوم آن است که در زندگی روزمره و امور جاری زبان آموز کاربرد داشته باشد و از طرف او یک ابزار عملی ارتباطی تلقی شود؛ اما به عنوان زبان خارجی در مواردی است که هیچ نوع نقش مستقیم در زندگی عادی و روزمره زبان آموز ایفا نکند و کاربردی برای گذراندن امور و فعالیتهای جاری او نداشته باشد و تنها برای هدف خاصی یاد گرفته شود، چون استفاده از منابع علمی، فرهنگی، ادبی، عقیدتی یا منابع ارتباطی چون رسانه‌های گروهی یا برای تدریس و امور شغلی بین‌المللی و نظایر آن. در برنامه تحصیلی دانشگاه شفقچنکو اوکراین که بنده در آن تدریس زبان فارسی را بر عهده دارم، هر دو نقش در نظر گرفته شده است که در هر دو صورت بر نوعی «انگیزش ابزاری» یا وسیله‌ای استوار است. به سخن دیگر، ما بر آن هستیم که متخصصینی تربیت کنیم که توانایی استفاده از زبان فارسی را هم در زندگی روزمره خود و هم برای هر گونه اهداف دیگر داشته باشند.

به طور کلی در آموزش هر زبان خارجی با سه بخش مرتبط به هم مواجه هستیم:

۱- دستگاه آوایی زبان (تلفظ) ۲- دستگاه واژگانی زبان ۳- دستگاه ساختار زبان. یعنی زبان آموز ابتدا باید شکل صحیح تلفظ واژه‌ها و سپس واژه‌ها و ساختار دستوری زبان را یاد بگیرد. در طول آموزش نیز زبان آموز باید در چهار مهارت عمده ورزیده شود:

۱- مهارت شنیداری ۲- مهارت گفتاری ۳- مهارت خواندن ۴- مهارت نوشتاری. از طرف دیگر در امر آموزش زبان، بجز زبان آموز و معلم، دو رکن دیگر از اهمیت خاصی برخوردار است: روشهای تدریس و وسایل آموزشی. در حال حاضر برای آموزش زبان فارسی خارجی روشهای مختلفی ایجاد و آزمایش شده است که در میان آنها می‌توان روش دستور - ترجمه، روش مستقیم، روش التقاطی (از استزاج دو روش مذکور)، روش فشرده، روش گفتاری - شنیداری، روشهای «ارتباطی» و روش «شناختی - عادت‌ی» را نام برد.

اگر چه آگاهی از روشهای علمی و شیوه‌های پیشرفته آموزش زبان برای معلمان زبان خارجی امری ضروری است و معلمان باید در امر آموزش زبان خارجی بهره کافی داشته باشند؛ ولی متأسفانه در خصوص تدریس زبان فارسی در بسیار از آموزشگاه‌های اوکراین با این حقیقت مواجه نیستیم، حتی داشتن اطلاعات نظری از روشهای تدریس در بسیاری از موارد کافی نیست و معلمان نمی‌توانند معلومات خود را در کلاس به خوبی به مرحله اجرا درآورند و باز هم به روش سنتی ترجمه - دستوری پناه می‌برند. ممکن است مسئله این باشد که روشهای پیشرفته مذکور برای زبان فارسی (برخلاف زبان‌های غربی بخصوص انگلیسی) زیاد کار نشده است، اگر هم کار شده باشد استادان محترم ایرانی اعزامی به اوکراین باید ما را با دستاوردهای محققان ایرانی در این زمینه آشنا کرده و روشهای پیشرفته را در امر تدریس به کار ببرند و یا در این زمینه می‌توان پیشنهاد دیگری داد: در برنامه دوره‌های دانش افزایی که برای معلمان زبان فارسی از کشورهای مختلف دنیا در ایران برگزار می‌شود و معلمان اوکراینی

هم می‌توانند از آنها بهره‌مند گردند، تعدادی از جلسات خاص موضوع تدریس زبان فارسی به خارجیان و تبادل نظر در نظر گرفته شود. این کار را به صورت میزگرد و سمینار هم می‌توان عملی کرد. همانطور که همه معلمان زبان خارجی می‌دانند مسئله روش تدریس به طور مستقیم با تألیف کتاب درسی مرتبط است؛ بنابراین لازم دانستم که چند ملاحظه را در خصوص بعضی کتابهای درسی زبان فارسی برای غیر فارسی زبانان که تاکنون در ایران تألیف شده و از طرف سفارت ج.ا.ایران در اوکراین و مرکز گسترش زبان فارسی در اختیار دانشجویان و استادان زبان فارسی اوکراین گذاشته شده است مطرح کنم.

در بیشتر این کتابها ما به روشهای سنتی ارائه مواد درسی برمی‌خوریم. از میان کتابهای درسی چاپ ایران که تاکنون به اوکراین ارسال شده می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

آموزش زبان فارسی (۴ جلد) دکتر یدالله ثمره، آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان دکتر جلیل بانان صادقان، درس فارسی برای آموزان خارجی (دوره مقدماتی) دکتر تقی پورنامداریان، دوره آموزش زبان فارسی از مبتدی تا پیشرفته (جلد ۱ و ۲) آقای مهدی ضرغامیان و فارسی عمومی (۱) - ساختارهای پایه دکتر احمد صفار مقدم.

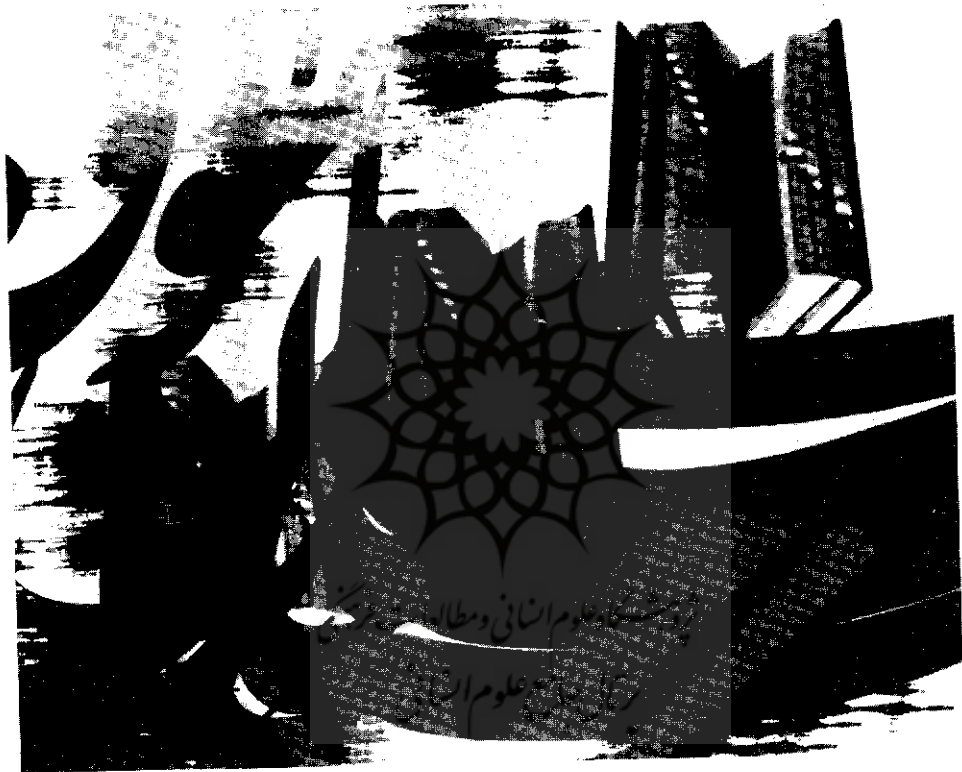
با این همه باید گفت که در شهرهای مختلف اوکراین بیشتر از کتاب آرفا تألیف دکتر یدالله ثمره استفاده می‌شود؛ زیرا استادان اوکراین به بقیه کتابها کمتر دسترسی دارند یا اصلاً ندارند؛ البته در دو دانشگاه شهرکی یف چنین کمبودی کمتر احساس می‌شود، هر چند که کتابهای غیر از آرفا در یکی دو نسخه وجود دارد، اما باز هم می‌توان حداقل برداشت را از آنها داشت.

با ابراز تشکر و قدردانی از کار پر زحمت مؤلفان ایرانی باید اعتراف کرد که استفاده از کتابهایی مانند آرفا و بعضی کتابهای دیگر در اولین مرحله تدریس زبان فارسی تا اندازه‌ای بسیار سخت به نظر می‌آید، چون ارائه مواد آموزش در دو شکل - نوشتاری و گفتاری - می‌باشد. آقای دکتر صادقان در پیشگفتار کتاب درسی خود ص ۸ و ۹ می‌نویسد: «در تدوین این کتاب به زبان گفتاری و نوشتاری هر دو توجه شده، ولی از این اصل پیروی کرده‌ایم که آموزش زبان نوشتاری تنها موقعی ممکن خواهد بود که حداقل آشنایی لازم با زبان گفتاری به دست آمده باشد؛ در غیر این صورت زبان نوشتاری سد راه آموزش زبان گفتار شده، دستیابی به آن را غیر ممکن یا خیلی مشکل می‌سازد. در صورت حصول این حداقل آشنایی، زبان گفتاری نه تنها مانع آموزش خواندن و نوشتن نمی‌شود بلکه آموزش آن را سرعت می‌بخشد».

اما متأسفانه نه من و نه همکاران اوکراینی دیگر نمی‌توانیم از این دیدگاه حمایت کنیم، چون این اطمینان را پیدا کرده‌ایم که اگر از همان اول، هر دو شیوه زبان با هم تدریس شود، آموزش به سختی پیش می‌رود و بر عکس اگر دانشجوی در مرحله ابتدایی یادگیری زبان به دقت و خود آگاهانه با اصول دستور زبان و شکل نوشتاری آن آشنایی کامل پیدا کنند در مراحل بعدی (متوسط و پیشرفته) هیچ وقت آن را فراموش نکرده و با شکل گفتاری نیز مخلوط نمی‌کنند. به نظر ما تنها در مرحله بعدی بعد از یادگیری پایه‌های دستوری و شکل نوشتاری زبانها است که می‌توان به فراگیری قواعد زبان گفتاری پرداخت. تجربه نشان می‌دهد که فارسی

آموزان در این صورت به راحتی از یک نوع زبان به نوع دیگر آن منتقل می‌شوند و آشنایی با زبان نوشتاری بر راه آنان هیچ سدی نمی‌سازد.

در پیشگفتار کتاب آرفا ص ۱ نوشته شده است: «در دوره مقدماتی هر دو گونه از زبان مورد توجه قرار گرفته و پا به پای گونه نوشتاری، شکل گفتاری واژه‌ها و افعال و جمله‌ها نیز داده شده است... در پایان دوره مقدماتی زبان آموز قادر خواهد بود با فارسی زبانان ارتباطی زبانی برقرار کند، متون فارسی در حلد دوره تحصیلات ابتدایی را بخواند و بفهمد و نیز اصطلاحات و ساختهای دستوری زبان گفتاری را در یابد و به کار برد.» در حالی که ما یقین پیدا کرده‌ایم که اگر در روند آموزشی فقط از آرفا استفاده شود در پایان دوره مقدماتی زبان

آموزان به هیچ وجه قادر نخواهند بود ارتباط خوبی برقرار کنند و متوسی بجز ساده‌ترین نمونه‌ها را بخوانند و بفهمند.

این ملاحظه به آن معنی نیست که آرفا کتاب خوبی نیست و از آن نمی‌شود استفاده کرد. ما از آرفا استفاده می‌کنیم اما نه در مرحله ابتدایی، بلکه در مرحله بعدی (و بیشتر از نوارهای آن). ولی نمی‌توان به آن اکتفا کرد و باید به منابع دیگر مراجعه کرد. به نظر بسیاری از استادان اوکراینی کتاب درسی فارسی برای آموزش خارجی (مقدماتی) دکتر پورنامداریان را تا اندازه بیشتری مناسب و پاسخگوی بهتری برای نیازهای فارسی آموزان اوکراینی می‌دانند.

امیدواریم که مؤلف محترم بتواند به کار پر زحمت خود ادامه داده و به زودی دوره‌های متوسطه و پیشرفته این کتاب درسی را تالیف و به چاپ برساند.

عقیده من این است که در زمینه تالیف کتب درسی زبان فارسی می‌توان کار ثمربخش‌تری کرد. اگر ما می‌خواهیم که روند آموزش زبان خوب و به تدریج پیش رود، باید دو کتاب جدا نوشته شود: یکی فقط توضیحات دستور زبان با ارائه تمرینهای متعدد و متون پر محتوای در گونه نوشتاری داشته باشد و دیگری خاص زبان گفتاری با ارائه گفتگوهای مختلف و حتماً همراه با مواد سمعی و بصری باشد.

کتاب اول باید شامل متون گوناگونی درباره کشور ایران، شهرها، آثار دیدنی و تاریخی، جشنها و آداب و رسوم ایرانیان و اطلاعاتی درباره معروفترین شعرا و نویسندگان فارسی زبان و ... باشد تا فارسی آموزان نه فقط با زبان، بلکه با فرهنگ و تمدن و ادبیات ایرانی بیشتر آشنا شوند. گفت و گوهای کتاب دوم ممکن است به موضوعهای مختلف روزمره اختصاص یابد مانند: مکالمه در میهمانی و خرید و ...، بازدید از آثار معماری و تاریخی و فرهنگی و ... اطلاعاتی درباره سینما و کنسرت و ورزش و ...

به عنوان نتیجه‌گیری از این گزارش به طور خلاصه می‌توان به چند نکته اشاره کرد: نخست اینکه در برنامه آموزش زبان فارسی باید بیشتر از روشها و شیوه‌های متناسب پیشرفته تدریس استفاده شود. به کارگیری شیوه‌های جدید در امر تدریس زبان فارسی بسیار مهم و در صورت عدم شناخت لازم، آموزش آنها ضروری به نظر می‌آید و تبادل نظر و مشورت معلمان زبان فارسی نیز حائز اهمیت خاصی است.

دوم اینکه استنادی که برای تدریس زبان فارسی به خارجیان انتخاب و به کشور خارجی اعزام می‌شوند از بین افرادی برگزیده شوند که با روشهای نوین تدریس زبان فارسی به عنوان یک زبان خارجی آشنایی داشته باشند و بتوانند آن را به کار گیرند.

سوم اینکه در تدوین کتابهای درسی زبان فارسی برای خارجیان روشهای معاصر تدریس هم باید به کار گرفته شود و بحث و مشورت و تبادل نظر در این زمینه و کار دسته جمعی از اولویت برخوردار باشد.

در خاتمه اجازه می‌خواهم از مقامات محترم سفارت ج.ا.ایران در اوکراین و مرکز گسترش زبان فارسی برای کمکها و توجهات همواره در پیشبرد هر چه بیشتر زبان فارسی در آموزشگاه‌های اوکراین سپاسگزاری و قدردانی کنم. از اقدامات اخیر سفارت ایران در کی‌یف می‌توان به گشایش «مرکز ایرانشناسی» در دانشگاه ملی شیفچنکو و اهداء بیش از ۵۰۰ جلد کتاب اشاره کرد. همچنین مرکز مذکور با آنتن ماهواره‌ای و دستگاه‌های تلویزیون و ویدئو و ضبط صوت مجهز گردیده که این امر در بالا بردن سطح تدریس و فراگیری زبان فارسی بسیار اهمیت دارد.

امیدوارم در آینده روابط علمی و فرهنگی ایران و اوکراین همچنان ادامه یابد و فرصت بیشتری برای تبادل نظر تجربه‌ها و اندوخته‌ها داشته باشیم.